

А. Б. Стичинська

orcid.org/0000-0002-0519-4305

кандидат політичних наук, доцент кафедри політології

Філософського факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Сучасний світовий розвиток характеризується глибокими соціальними змінами. Масштаби та динамізм цих змін вимагають серйозного переосмислення, комплексного, всебічного дослідження та подальше прогнозування всіх факторів та тенденцій, що визначають розвиток світової спільноти. Прогнозування охоплює всі сфери життєдіяльності людей і одним із важливих напрямів прогнозування у є політичне прогнозування, об'єктом якого виступає політика (внутрішня та зовнішня), а предметом – пізнання можливих станів політичних подій, явищ, процесів. На превеликий жаль, реальністю нашого часу є спалахи насильства, загострення збройних конфліктів, війна. Тому, у сучасних умовах особливого значення набуває дослідження військово-політичної сфери, а саме прогнозування загостреного військово-політичного протистояння. Останнє – це характер військово-політичних відносин між державами чи коаліціями держав, які конфронтують між собою, що проявляється у їх змаганні створити та підтримувати ефективність та дієвість спрямованих один проти одного військово-стратегічних потенціалів.

Такі відносини включають створення та постійне вдосконалення націлених один проти одного збройних сил, боротьбу за військово та військово-технічну перевагу, підтримку збройних сил та озброєнь у вищій бойовій готовності по відношенню до можливого суперника. Отже, саме військово-політичне протистояння це сукупність військово-політичних відносин конфронтуючих суб'єктів політики та їх військових організацій. Важливою ознакою такого протистояння є наявність у нього військового змісту, бо пряме чи непряме застосування збройного насильства задля досягнення певних політичних цілей також є основою формування конкретних науково-політичних і стратегічних ситуацій. Воно передбачає:

- прагнення до запобігання іншої сторони в оновленні та створенні більш ефективних засобів збройної боротьби (насамперед ракетно-ядерної зброї та високоточних систем озброєнь);
- ведення активної розвідки та контррозвідки;
- проведення заходів щодо політичної та військової ізоляції іншої сторони;
- створення умов попереджувального розгортання Збройних Сил і своєчасного (а агресора – раптового) введення в дію.

Таким чином, сутність військово-політичного протистояння проявляється у двох діалектичних взаємопов'язаних ознаках, які надають йому конкретики та чіткого визначення. По-перше, воно є результатом та процесом політичної діяльності конфронтуючих сторін; по-друге, ця діяльність здійснюється засобами збройного насильства.

Вагоме місце у цьому співвідношенні належить політичній стороні, яка визначає важливі особливості використання військової сили задля досягнення поставленої мети. Військово-політичне протистояння повинно включати в себе такі основні елементи: суб'єкти та співвідношення їхніх сил; джерела виникнення та причини розвитку конкретної ситуації; військово-політичні інтереси та цілі, які відповідають їхній концепції, доктрини, програми та плани, військово-політичні відносини; практичні воєнно-політичні дії; тенденції подальшого розвитку. Під суб'єктами маються на увазі такі носії військово-політичної діяльності, які реально та безпосередньо впливають на зміну світової військово-політичної ситуації. Внаслідок діяльності суб'єктів політики між ними складаються певні військово-політичні відносини, які можуть набувати форми військово-політичного протистояння чи конфронтації, а також різні

види збройних сутичок чи війн. Військово-політичні інтереси та цілі конфронтуючих сторін часто формуються на основі тих чи інших військово-політичних концепцій, військових доктрин, програм та планів конкретних груп, партій, урядів. Вони відображають різні концептуальні ідеї та погляди щодо збройного насильства у взаємовідносинах між державами та суспільствами з урахуванням особливостей та характеру можливої війни, співвідношення сил та основних змін політичної ситуації у світі. Саме у протилежному характері даних концепцій та доктрин лежить одна з причин різного впливу певних країн чи коаліцій на міжнародну дійсність.

Система певних поглядів, доктрин, програм та планів стосується також теоретичних аспектів діяльності суб'єктів сучасного військово-політичного протистояння у світі і є важливою ознакою при його аналізі і прогнозуванні. Необхідним є також виявлення тенденцій його зміни, під якими розуміються основні напрями розвитку складових його військово-політичних процесів і відносин. До одних з найважливіших із них можна віднести: зростання складності, динамічності та суперечливості світової військово-політичної ситуації; подальша зміна співвідношення сил на користь миру; дедалі більшу залежність розвитку військово-політичної ситуації у світі від результатів та досягнень технічного розроблення зброї нових зразків; забезпечення безпеки інформаційного простору чи забезпечення інформаційної пропаганди та ін.

Більш детальному аналізу військово-політичного протистояння у світі сприяє його класифікація, яку доцільно здійснювати за найбільш загальними і суттєвими ознаками.

1. Відповідно до масштабів: глобальне (міжнародне), регіональне (локальне), внутрішньодержавне (загальнодержавне чи регіональне/обласне).

2. За сферою дії: внутрішнє та зовнішнє.

3. Виходячи з умов розвитку, нерідко розглядають військово-політичне протистояння мирного часу та в умовах ведення збройних дій.

4. За ступенем загостреності військово-політичного протистояння можливі такі стадії: спокійне (обстановка військово-політичної розрядки); конфронтаційне, кризове (передвоєнна); конфліктне; війна як найвища стадія ескалації напруженості.

В свою чергу, характерними рисами сучасної військово-політичної ситуації можна виділити такі:

- загроза виникнення ядерної війни;
- використання забороненої міжнародним правом зброї;
- застосування військової сили у миротворчій діяльності;
- посилення геополітичного суперництва;
- збереження та розширення потенційно кризового простору, підвищення у ньому рівня регіональної конфліктності (етнічний, релігійний та ін.);
- загроза тероризму;
- відновлення гонки озброєнь, небезпека поширення у країнах різного роду зброї масового знищення;
- вступ до НАТО нових держав та розширення зони відповідальності альянсу в Європі та за її межами;
- зростаюча залученість міжнародних організацій до вирішення військово-політичних конфліктів.

Основними елементами військово-політичної сфери визначають :

- суб'єкти політики та співвідношення їх сил (носії військово-політичної діяльності, які реально чи безпосередньо впливають на характер світової та регіональної військово-політичної ситуації, - внаслідок їх діяльності виникають стани розрядки, конфронтації, війни, збройного конфлікту тощо);

- джерела і причини військово-політичної ситуації, що виникла;

- інтереси, цілі, концепції, доктрини, програми та плани учасників військово-політичного процесу;

- реальні життєві обставини, конкретні воєнно-політичні процеси;

- практичні військово-політичні дії, тенденції розвитку та зміни ситуації.

Щодо самого військово-політичного прогнозування, то необхідно уточнити, що означає саме поняття «прогноз». Під прогнозом розуміють науково обґрунтоване судження про можливі стани об'єкту у майбутньому, про альтернативні шляхи та терміни їх здійснення. А прогнозування - це

процес розробки прогнозів, спеціальні наукові дослідження конкретних процесів, явищ, подій, у результаті яких з певних, вже відомих даних про минуле і сьогодення, можна отримати уявлення про можливі стани прогнозованого об'єкту на майбутнє.

Метою військово-політичного прогнозування є аналіз і оцінка на заданий період стану міждержавних, прикордонних, територіальних, міжконфесійних, економічних та інших суперечностей сторін, вирішення яких не виключає можливість застосування однією або двома сторонами військової сили.

Кожен прогноз розробляється так, щоб уникнути небажаних результатів можливого розвитку подій та прискорення ймовірного розвитку у бажаному напрямку. Прогноз як нове знання існує у двох формах:

1) знання про властивості об'єктів, які існують насправді, що спостерігаються або не спостерігаються в період прогнозування;

2) знання про властивості об'єктів, які не існують насправді в період прогнозування.

Необхідно також виділити два аспекти прогнозування: передбачуваний, тобто такий що передбачає опис можливих або бажаних перспектив, станів, рішень, і – такий що передбачає вирішення цих проблем, використання інформації про майбутнє у цілеспрямованій діяльності.

При розробці будь-якого прогнозу виникають певні складнощі, у військово-політичному прогнозуванні вони обумовлені:

– наявністю великої кількості і різноманітністю характеру невизначеностей, а також, зокрема, неповнотою вихідної інформації;

– обмеженими можливостями, а в деяких випадках неможливістю підтвердження даних прогнозу результатами експерименту;

– надзвичайною складністю прогнозування процесів (масштабами військового прогнозування, встановленням розмірності критеріїв та ін.)

– високою ціною помилки прогнозування внаслідок непередбачуваних наслідків;

– обмеженістю часу прогнозування динамічно розвиваються подій;

– необхідністю врахування суб'єктивних факторів (Богатирьов Е., 2013).

Як правило, військово-політичне прогнозування включає наступні етапи:

1) збір і аналіз необхідних вихідних даних (включаючи дані прогнозу можливої оперативної обстановки, отримані з використанням методів експертних оцінок);

2) оцінка поточного військово-політичного стану країни (в т.ч. з використанням методів фізичного, математичного моделювання, методів статистичного аналізу, лінійного і динамічного програмування, теорії ігор, масового обслуговування та ін.);

3) оцінка адекватності та достовірності одержуваних прогнозів.

Питання забезпечення безпеки життєво важливих інтересів держави, захисту суспільства і особистості від зовнішніх і внутрішніх загроз (небезпек) досліджуються комплексно в рамках єдиного процесу впливу загроз і протидії цим загрозам з боку держави. А саме прогнозування військово-політичних загроз забезпечує основу для прийняття рішення з проблем воєнної безпеки держави. Військова безпека забезпечується своєчасною та адекватною протидією воєнним загрозам, а також усім військовим, економічним, науково-технічним, соціально-інформаційним та ресурсним потенціалом країни (Туронок С.Г., 2016).

Ключовим елементом військової безпеки є поняття військової сили. Військова сила це частина загальної сили держави, у певному сенсі можна стверджувати, що у сучасному світі військова сила є концентрованим виразом всіх інших складників національної могутності. Сучасні збройні сили не можуть бути створені без розвинутої економіки, високого рівня науково-технічного розвитку, розвиненої логістики. Військова сила включає такі основні компоненти: кількість і якість військової техніки, чисельність, рівень підготовки особового складу та його морально-політичний стан, ефективність системи військового управління, можливості мобілізаційного розгортання, систему військової логістики та деякі інші фактори.

Основною метою кожної конфронтуючої сторони є повний розгром ворога і остаточна перемога над суперником і тут варто говорити про стратегічне прогнозування, до сфери якого відноситься збройна боротьба в цілому, а до оперативного-тактичного, в свою чергу – окремі операції. Оперативно-тактичне прогнозування відрізняється більшою конкретністю, ніж

стратегічне, вимагає більш детальних вихідних даних, і незначні зміни обстановки в оперативно-тактичному масштабі вимагають від командира серйозного коректування плану бою. Стратегічне передбачення на відміну від оперативно-тактичного більш стійке. Коректування ж планів стратегічного масштабу настає лише після істотних змін у співвідношенні економічних, морально-політичних і власне військових сил воюючих сторін. Особливістю є і те, що воєнно-політичне прогнозування найбільш активне. В жодній сфері немає і не може бути настільки активної, цілеспрямованої протидії з боку об'єкта воєнно-політичного прогнозування. Бойові дії кожної з протидіючих сторін плануються окремо, а реалізація цих планів відбувається в ході збройної боротьби за участю двох сторін (Смолянук В.Ф., 2002).

Розробка будь-якого військово-політичного прогнозу неможлива без вивчення балансу військових сил конфронтуючих сторін і включає наступні компоненти:

- аналіз програм військово-технічного розвитку та військового будівництва в різних державах та оцінка можливості країн реалізувати ці програми;
- оцінка перспектив економічного та внутрішньополітичного розвитку держав та впливу цих процесів на зміну національних інтересів держав;
- вивчення конфліктів та національних інтересів держав, можливостей подолання цих конфліктів чи виникнення нових конфліктів інтересів. Як наслідок, оцінка перспектив утворення нових союзів та коаліцій та розпаду існуючих;
- оцінка впливу на співвідношення сил у світі різних міжнародних організацій та недержавних акторів.

Тим часом стратегічне і тактичне прогнозування і планування в галузі безпеки сучасної держави, за оцінкою провідних експертів в даній області, не відповідає вимогам сучасності з цілого ряду причин (Benneil B. W. , 2003):

- консерватизм бюрократичного мислення перешкоджає виходу на новий рівень розуміння актуальних загроз, усвідомлення їхньої потенційних наслідків, і відповідно, розуміння необхідності змін в сформованих оперативних схемах;
- схильність аналітиків «добудувувати» відсутню інформацію з приводу стратегічних і оперативно-тактичних планів супротивника виходячи з власного «дзеркального образу»;
- ресурсні обмеження, що зміщують акцент на користь модернізації традиційних видів озброєнь (авіації, бронетехніки і т.д.), на шкоду розробці засобів і методів протистояння «гіпотетичним» асиметричним загрозам.

У деяких випадках політичний прогноз може розроблятися за певний заданий період часу, а у випадку саме військово-політичного прогнозування, то у ході активної збройної боротьби його потрібно здійснити у обмежені терміни. Так само при військовому прогнозуванні дуже високою може виступати ціна за помилку. Невірно розроблений прогноз може привести до масових людських втрат що є найбільшою загрозою будь-якого конфлікту.

Також у військовій сфері можна виділити наступні напрямки прогнозування:

- військово-політичне прогнозування, яке аналізує характерні риси військової політики держав, виявляє ймовірні тенденції розвитку даної ситуації, розкриває спрямованість та інтенсивність дій агресивних сил, які можуть привести до виникнення воєнної небезпеки, напружених відносин, кризових ситуацій, до локальних конфліктів і світової війни;
- військово-економічне прогнозування, яке має на меті визначити тенденції, динаміку розвитку економіки у цій сфері, різні її показники на прогнозований період; кількість і якість людських ресурсів; національний доход, засоби, які виділяються на військові потреби; запаси стратегічної сировини і матеріалів;
- військово-технічне прогнозування цілями свого дослідження має на меті прогнозування властивостей нових видів зброї і можливих термінів її постачання у війська супротивника, оцінка ступеня небезпеки застосування ним нових засобів збройної боротьби і підготовка даних для вироблення вимог до вітчизняних зразків зброї і бойової техніки;
- прогнозування розвитку військового мистецтва, яке покликано відповісти на наступні питання: яким буде воєнно-стратегічний характер майбутньої війни і якими способами може розв'язати її агресор; як захопити й утримати стратегічну ініціативу, яка буде роль різних видів збройних сил і родів військ у війні і як організувати і підтримувати взаємодію між ними;

які особливості набудуть стратегічні операції, спільні операції родів військ, способи ведення загальновійськового, морського і повітряного бою; як здійснити прорив оборони супротивника і т.д.

Отже, можна зробити висновок, що до основних завдань які ставляться щодо військово-політичного прогнозування відносяться такі:

- прогнозування можливих військових небезпек та загроз, що здійснюється на основі аналізу реальної військово-політичної обстановки;
- інформування всіх суб'єктів військової безпеки про характер та ступінь небезпеки національних інтересів, про стан об'єктів безпеки та їх можливості щодо нейтралізації загроз;
- прийняття на якомога ранній стадії рішень щодо запобігання та нейтралізації воєнних загроз з визначенням можливостей держави та Збройних Сил;
- мобілізація всіх суб'єктів забезпечення військової безпеки для вирішення завдань оперативного реагування на загрози, які виникають, своєчасне залучення всіх сил і засобів для ліквідації існуючої небезпеки;
- аналіз результативності вжитих заходів щодо припинення військової небезпеки та, за необхідності, внесення коректив до раніше прийнятих рішень.

Але, при розробці прогнозу у військово-політичній сфері необхідно також брати до уваги ряд таких обмежень:

- необхідно узагальнити велику кількість різноманітної інформації;
- зростання фактору невизначеності та накопичення можливих помилок при переході від короткострокового до середньострокового та особливо стратегічного прогнозування;
- відсутність надійних засобів обліку «форс-мажорних» обставин (співвідношення законного та випадкового);
- фоновий вплив неформальних моментів, специфічних на кожному окремому етапі розвитку ситуації та у кожному окремому випадку;
- людський, а точніше, кадровий потенціал ведення та реалізації проектів, необхідність прийняття рішень не за фактичним станом справ, а лише очікуваним подіям, виходять до того ж за терміни перебування того чи іншого керівника на відповідальній посаді.

Таким чином, забезпечення військової безпеки держави, яка є найважливішим складником національної безпеки, визначається багатьма факторами. До них належать: реальні і потенційні можливості держави та її військової організації; рівень військово-політичного керівництва; ступінь соціальної, політичної стабільності суспільства; скоординованість у діяльності суб'єктів забезпечення військової безпеки та інші. Але особливе місце серед них має подальша теоретична розробка концепції забезпечення військової безпеки держави, яка неможлива без детального військово-політичного аналізу та прогнозування.

Література

- Азаров І. Підготовка майбутніх офіцерів до прогностичної діяльності у процесі навчання у вищих військових навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Нац. ун-т оборони України ім. Івана Черняховського. Київ, 2018. С. 64.
- Бакуменко Ф., Смолянський В., Єзерський М. Р., Корчагін І. Методика прогнозування і оцінки противника в операції і бою. Київ, 1996. 58 с.
- Богатирьов Е. Аналіз методів військово-політичного прогнозування. *Стратегія цивільного захисту: проблеми і дослідження*. 2013. № 2. Т. 3.
- Benneil B. W. Responding to asymmetric threats. *New Challenges, New Tools for Defense Decisionmaking*. Santa Monica : RAND, 2003.
- Валевський О. Л. Теорія і практика політичного аналізу. Київ, 2003. 227 с.
- Костенко Г. До питання про стратегію воєнної безпеки суспільства і держави. *Військо України*. 1995. № 3-4. С. 12-13.
- Політологія : підручник для курсантів вищих навчальних закладів Збройних Сил України / за заг. ред. В. Ф. Смолянюка. 1-е видання. Вінниця : НОВА КНИГА. 2002.
- Снитюк В. Є. Прогнозування. Моделі, методи, алгоритми. Київ, 2008. 364 с.
- Смолянюк В. Воєнно-політична обстановка як ключова категорія воєнно-політичного аналізу та тенденції її розвитку. Народна армія. 1999.

Товма І. М. Основні проблеми прогнозування суспільно-політичної обстановки в інтересах виконання службово-бойових завдань силами Національної гвардії України та шляхи його оптимізації. *Честь і Закон*. Харків : Видавництво НАНГУ. 2019. № 1. С. 73–77.

References

- Azarov I. (2018). *Pidgotovka maybytnih oficeriv do prognostychnoi dialnosti y procesi navchannia y vuschuh vijskovux navchalnux zakladax* [Preparation of future officers for prognostic activities in the process of training in higher military educational institutions] (PhD Thesis). Kyiv : National university of Defense of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky.
- Bakumenko F., Smolianskiy V., Yezerskiy M. (1996). *Metodyka prognozyvannia i ocinky protyvnyka v operacii i boju* [Methods of forecasting and assessing the enemy in operations and combat]. Kyiv.
- Bogatyriov E., Makiev U., Malyshev V. (2013). *Analiz metodiv vijskovo-politychnogo prognozyvannia* [Analysis of methods of military-political forecasting]. *Strategy of civil defense: problems and research*. Vol. 2. № 3.
- Benneil B. W. (2003). *Responding to asymmetric threats. New Challenges, New Tools for Defense Decisionmaking*. Santa Monica.
- Valevskiy O. (2003). *Teoriya i praktyka politychnogo analizu* [Theory and practice of political analysis]. Kyiv.
- Kostenko G. (1995). *Do pytannia pro strategiyu voennoyi bezpeky sypilstva I derzhavy* [On the question of the strategy of military security of society and the state]. *Army of Ukraine*. № 3–4.
- Smolianuk V. (2002). *Politologiya* [Politology]. Vinnyca.
- Snytuk V. (2008). *Prognozuvannia. Modeli, metody, alhorytmy* [Prognostication. Models, methods, algorithms]. Kyiv.
- Smolianuk V. (1999). *Voенно politychna obstanovka yak kluchova kategoriya voенно-politychnogo analizu ta tendencii rozvutky* [Military-political situation as a key category of military-political analysis and trends in its development]. *Army of Ukraine*. № 7.
- Tovma I. (2019). *Osnovni problem prognozyvannia sypilno-politychnoi obstanovku v interesah vukonannia sluzbovo-boyovyh zavdan sulamu Nacionalnoi Gvardii Ukrainy ta shliahu yogo optymizacii*. [The main problems of forecasting the socio-political situation in the interests of combat missions of the National Guard of Ukraine and ways to optimize it.]. *Honor and Law*. № 1.

Анотація

Стичинська А. Б. Військово-політичне прогнозування як умова забезпечення національної безпеки держави. – Стаття.

Оцінка військово-політичної обстановки у міжнародному та внутрішньодержавному вимірах є базовою умовою забезпечення національної безпеки країни.

Особлива роль при цьому належить прогнозним висновкам, які за своїм змістом залишаються ймовірними, але істотно підвищують визначеність основної мети при прийнятті рішень. Успішне довгострокове військово-політичне прогнозування дає можливість проводити політику політики з урахуванням позитивних та негативних аспектів внутрішньодержавного чи міжнародного середовища, вживання превентивних заходів, раціональних рішень та загальної мінімізації витрат за їх реалізацію.

До основних завдань які ставляться щодо військово-політичного прогнозування відносяться такі:

- прогнозування можливих військових небезпек та загроз, що здійснюється на основі аналізу реальної військово-політичної обстановки;
- інформування всіх суб'єктів військової безпеки про характер та ступінь небезпеки національних інтересів, про стан об'єктів безпеки та їх можливості щодо нейтралізації загроз;
- прийняття на якомога ранній стадії рішень щодо запобігання та нейтралізації воєнних загроз з визначенням можливостей держави та Збройних Сил;
- мобілізація всіх суб'єктів забезпечення військової безпеки для вирішення завдань оперативного реагування на загрози, які виникають, своєчасне залучення всіх сил і засобів для ліквідації існуючої небезпеки;
- аналіз результативності вжитих заходів щодо припинення військової небезпеки та, за необхідності, внесення коректив до раніше прийнятих рішень.

Забезпечення військової безпеки держави, яка є найважливішим складником національної безпеки, визначається багатьма факторами. До них належать: реальні і потенційні можливості держави та її військової організації; рівень військово-політичного керівництва; ступінь соціальної, політичної стабільності суспільства; скоординованість у діяльності суб'єктів забезпечення військової безпеки та інші. Але особливе місце серед них має подальша теоретична розробка концепції забезпечення військової безпеки держави, яка неможлива без детального військово-політичного аналізу та прогнозування.

Ключові слова: політичне прогнозування, національна безпека, військовий конфлікт, військова загроза, державна політика.

Summary

Stychynska A. B. Military-political forecasting as a condition for ensuring the national security of the state. – Article.

Assessment of the military-political situation in the international and domestic dimensions is a basic condition for ensuring national security.

A special role belongs to the forecast conclusions, which in their content remain plausible, but significantly increase the certainty of the main goal in decision-making. Successful long-term military-political forecasting makes it possible to pursue policy policies taking into account the positive and negative aspects of the domestic or international environment, the use of preventive measures, rational decisions and overall minimization of costs for their implementation.

The main tasks related to military-political forecasting include the following:

- forecasting possible military dangers and threats, based on the analysis of the real military-political situation;
- informing all subjects of military security about the nature and degree of danger of national interests, the state of security objects and their ability to neutralize threats;
- making decisions at the earliest possible stage on the prevention and neutralization of military threats, determining the capabilities of the state and the Armed Forces;
- mobilization of all subjects of military security to address the tasks of rapid response to emerging threats, timely involvement of all forces and means to eliminate the existing danger;
- analysis of the effectiveness of the measures taken to end the military threat and, if necessary, make adjustments to previously adopted decisions.

Ensuring the military security of the state, which is the most important component of national security, is determined by many factors. These include: the real and potential capabilities of the state and its military organization; the level of military-political leadership; the degree of social and political stability of society; coordination in the activities of the subjects of military security and others. But a special place among them is the further theoretical development of the concept of military security of the state, which is impossible without detailed military-political analysis and forecasting.

Key words: political forecasting, national security, military conflict, military threat, state policy.